

Kıbrıs 5+1 Görüşmeleri ve Doğu Akdeniz¹

“Prof. Dr. Ahmet Sözen² ile Akademik Söyleşi”

Doğu Akdeniz'in son yıllarda artan kriz ve jeopolitik önemi karşısında başta bölge ülkeleri olmak üzere, ABD'nin ve AB'nin paradigma arayışı içerisinde oldukları gözlenmektedir. Malumunuz yakın zamanda da Türkiye'nin Mısır'la olan yakınlaşma çabalarını göz önüne aldığımızda sizce önümüzdeki günlerde Doğu Akdeniz'de hangi stratejik gelişmelerin ve eğilimlerin etkileyeceğini öngörmektesiniz?

Evet, çok güzel bir soru. Şimdi kısa dönem içerisinde bu Doğu Akdeniz dediğimiz ve son yıllarda artık epey önem kazanan bölgede, özellikle enerji kaynaklarının keşfiyle “Burada bir işbirliğine havzasına doğru mu gidilir; yoksa tam tersine çatışmalı ve istikrar-sız bir bölge mi olur?” sorusunun şu

anda net bir cevabı yok. İki tarafa da evirilebilir ve fakat bugüne kadar bu bölgedeki devletlerin ve diğer aktörlerin izlediği dış politika davranışlarına baktığınız zaman, kısa vadede çok da iyimser değilim. Yani bir taraftan Doğu Akdeniz Gaz Forumu diye belli sayıda aktörün katıldığı bir platform oluştu, evet, ama Türkiye gibi en uzun kıyı şeridine sahip ülke bu denklemin dışında. O yüzden bu bölgenin problemini çözmek isterseniz, en büyük aktörü dışarıda bırakarak çözer misiniz? Ben bunu çok mümkün görmüyorum. Tabii buraya nasıl geldiğine de bakmak lazım. Biraz eleştirel baktığımız zaman, Türkiye'nin özellikle Arap Baharı veya Arap Uyanışı başladıktan sonra izlediği dış politika ile

¹EUROPolitika Dergisi bünyesinde hazırlanan [#Webinar] “EUROPolitika NewsTv Akademi” Söyleşi'nin 2. Sezonun 1. Bölümünde Sayın Prof. Dr. Ahmet Sözen hocamızla Birleşmiş Milletler, Kıbrıs sorunu konusundaki gayri resmi görüşmelerin 27-29 Nisan'da Cenevre'de yapılacak Kıbrıs 5+1 Görüşmeleri ve Doğu Akdeniz geleceği konusunda değerlendirmelerini konuştuk. 4 Nisan tarihinde YouTube Kanalımız EURO-Politika NewsTv'de yayınlanmış olup söz konusu röportajımız videomuz desifresidir. Ayrıca Podcast platformlarımızdan da dinleyebilirsiniz. [Video link: <https://www.youtube.com/watch?v=ySdO7kFjdEU>]

² Doğu Akdeniz Üniversitesi | Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı

“ Prof. Dr. Ahmet Sözen ile Kıbrıs 5+1 Görüşmeleri ve Doğu Akdeniz



PROF. DR. AHMET SÖZEN

DOĞU AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SİYASET BÖLÜMÜ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
BÖLÜM BAŞKANI



İLKEY TÜRKES
EURO POLİTİKA DERGİSİ YAZARI

SEZON 2 | BÖLÜM 1



Türkiye bir müddet aslında bu bölgede neredeyse tarafsız bir arabulucu iken; örneğin Suriye ile İsrail arasındaki problemleri çözmek için ciddi bir arabulucuyken ve iki tarafın da güvenini kazanmışken; bu dönemde bu bölgede problemlere karşın tam tersine taraflı politika izlemeye başladı ve izlenen bu politikalarından dolayı bölgede yalnızlaştı veya karşısında bir blok oluştu. 2010 Mavi Marmara olayından sonra İsrail ile olan ilişkilerin kötüleşmesi, arkasından Mısır'daki Müslüman Kardeşler iktidarında yapılan darbeden sonra rejimin değişmesi ve Sisi yönetimiyle Türkiye'nin ilişkileri dondurması, bir şekilde bu ortamda Güney Kıbrıs ve Yunanistan'ın bu ortamı çok iyi kullanmasına yol açarak adeta Türkiye'nin yarattığı boşluğu, Mısır ve İsrail'i kendi yanına alıp diğer ülkeleri de kendine katarak bir işbirliğine gidilmesinde başarılı oldu. İlk olarak ekonomikti, sonra savunma da oldu ve en son Doğu Akdeniz Gaz Forumu. Türkiye

de ister istemez yalnız duruma düştü ve izole oldu. Son iki yıla yakındır da Türkiye'nin bu izolasyonu kırmak için, örneğin Libya ile BM'nin yasal gördüğü hükümetle yaptığı savunma ve deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin iki muhtıra zaptı gibi diplomatik yol izledi ve diğer taraftan da askeri gücünü, donanmasını daha agresif ve belirgin bir şekilde kullanarak bu bölgede karşısında oluşmuş olan o bloğun adımlarını kırmak ve oldu bittileri önlemek için girişimlerde bulundu. Son dönemde konuşulan İsrail ve Mısır ile normalleşme ve hatta ileride Suriye ile normalleşme tartışmalarını da izolasyonu kırmak için atılan adımlar olarak okuyorum. Fakat bunların kısa vadede, kolay kolay hayata geçeceğini düşünmüyorum. Ben 7-8 sene öncesinden Türkiye'nin hem İsrail hem Mısır ile olan ilişkilerini muhakkak normalleştirilmesi gerektiğini söyleyenlerdenim. Uzun süre marjinal kalmış olsak da Türkiye şu an bu noktada sıkışmış durumda

ve bu yüzden bu adımları atıyor. Son 8-7 yılda da çok değişiklik oldu ve bu ilişkilerin düzeltilmesi zaman alacaktır. Ayrıca son 10 yılda İsrail'in GKRY ile yaptığı işbirliği ve antlaşmaları da sıfırlamayacaktır. Böyle de bir durum var karşımızda.

Sizin de dediğiniz gibi Türkiye bu durumu biraz geç fark ederek, örneğin Güney Kıbrıs 2003'ten beri MEB (Münhasır Ekonomik Bölge) antlaşmalarıyla adım atarken Doğu Akdeniz Türkiye'nin gündeminde neredeyse son 2-3 yıldır Mavi Vatan doktriniyle birlikte yer almaya başladı. Bu yüzden diplomasiden çok askeri yönelimlerin de olduğu bir ortam oluştu. Bu bağlamda ben de söylediklerinizden çok faydalandım, teşekkür ederiz. Dilerse- niz ikinci soruma geçelim.

Tabii, buyurun.

Malumunuz yaklaşık 1 ay sonra 27-29 Nisan'da Cenevre'de gerçekleşecek 5+1 görüşmelerine AB gözlemci statüsüyle katılacak. Sizce AB, Kıbrıs sorunun çözümünde tarafsız kalabilecek mi? Ayrıca, görüşmede taraflar çözüm adına hangi argümanları sunacaklardır?

Şimdi AB konusu ve AB'nin son 16-17 yıldır, müzakerelerde bir taraf olma durumu yeni değildir. Bürgenstock'tan beri, hatta Annan'dan itibaren AB gözlemci olarak bu müzakerelere katılıyor. Bunun da mantığı nedir? 2004 yılında artık fiilen adanın tümü Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında AB'nin tam üyesidir ama AB müktesebatı 2004'ten itibaren ta-

ki bir çözüm olana kadar askıdadır. Son Cenevre'de 2016 ve 2017 Crans Montana'da AB gözlemci olarak katılıyor. Tabii tam bir taraf değil, çünkü Türk tarafının bu konuda çok ciddi çekinceleri var ve bunlar gayet meşru çekincelerdir diye düşünüyorum. Çünkü bakınız Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında ve Yunanistan AB'ye tam üye olduklarından dolayı, Birlik'in Kıbrıs konusunda tarafsız olabilmesi neredeyse imkânsız ve çok zor. Bunun da örneklerini yaşadık. 2004 referandumundan hemen sonra Konseyin aldığı mali yardım ve serbest ticaret tüzükleri Rum tarafı aday olduktan sonra uzun süre geçemedi, daha sonradan mali yardım tüzüğü biraz da Rumların istediği gibi geçti. Ama mesela serbest ticaret tüzüğü geçmedi. Bunlardan dolayı Türk tarafı AB'nin müzakerelerde tam bir taraf olmasını arzulamıyor, istemiyor ve kabul etmiyor. Bu da oldukça meşrudur diye düşünüyorum. AB tam da bu nedenlerden dolayı Kıbrıs meselesinde tarafsız olamaz ama AB'nin de bir şekilde gözlemci statüyle orada olması gerekiyor ki eğer Kıbrıs konusunda bir çözüm olacaksa bu çözümün AB müktesebatıyla uyumlu olması gerekiyor. Yani burada AB'nin rolü, teknik, hukuki vs. yardımlar önermesidir. Orada bunun için bulunması gerekir diye düşünüyorum. Şimdi tarafların görüşlerine dönecek olursak, bir süreden beridir, özellikle Crans Montana'daki uluslararası Kıbrıs konferansının çöküşünden sonra, BM genel sekreteri bunu kendisi ilan etti biliyorsunuz. Giderek Türk tara-

finın Kıbrıs sorunundaki pozisyonunun değiştiğini görüyoruz. Yani o geleneksel "Federasyon bir Türk teziydi o yüzden de biz Kıbrıs'ta iki bölgeyi iki toplumlu federasyonu savunuyoruz." pozisyonundan giderek en azından söylemde de olsa bunu değiştirdiğini ve özellikle de son bir yılda KKTC'de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerde Türkiye'nin aldığı pozisyon ve Türkiye'nin desteklediği adayın cumhurbaşkanı olması ve onun da artık "Kıbrıs'ta federal çözüm olmuştür, bundan sonra biz egemen eşitliğe dayalı iki devletin işbirliğine dayalı çözümünü savunacağız." söylemine gelmiştir. Şu an söylem olarak bu savunuluyor. GKRY'de ise durum değişik. Orada şöyle karmaşık bir durum var, 2017'de aslında taraflar bir çözüme en azından kâğıt üzerinde çok yaklaşmıştı. Bir federal çözümdü. Son kertede masayı terk edenin de Kıbrıs Rum toplumu lideri Nikos Anastasiadis olduğu da bariz bir şekilde biliniyor. Hatta orada Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'na böyle bir anlaşmayı; iki toplumlu iki bölgeyi egemen eşitlikteki bir çözümü Kıbrıs Rum halkına kabul ettiremeyeceğini, kendisinin 6-7 ay sonrasında cumhurbaşkanlığı seçimleri olduğunu, seçimi kazandıktan sonra iki devletli çözüm de dahil başka modeller olmak üzere tekrardan oturup konuşabileceğini söylediğine dair birçok iddia var. Tabii son 3 küsur yılda Anastasiadis'in bu konuda epey patinaj yaptığını da görüyoruz. Bir taraftan belki kapalı kapılar ardında bu söylemlerde bulunuyor ama diğer yandan bunu

reddedip, kastettiğinin muğlak bir federasyon olsun yani kanat devletlerin daha çok yetkilerinin olduğu ve merkezi hükümetin daha az yetkisinin olarak tıkanıklıkları aşacak bir sistemden bahsettiğini söyledi, daha sonra değiştirdi, "Desantralize" bir federasyon dedi vs. en son sanırım Kasım 2019'da Berlin'de bir zirve oldu ve Türkiye'nin de çok istemediği bir görüşmeydi bu ve bir önceki Cumhurbaşkanı akıncıyla Anastasiadis'in buluşturulduğu BM'nin gözetiminde üçlü toplantı oldu ve orada her iki taraf da bundan sonraki müzakerelerin zemininin federal zemin olacağını teyit ettiler. Ama son 1 yıldır Türk tarafı bunu söylem bazında tamamen değiştirdi. Böyle bir durumda nisan ayında gerçekleşecek olacak gayri resmi toplantıdan ne beklediğimizi soracak olursanız, iki tarafın da farklı model ısrarları devam ederse sonuç alınmayacaktır. Ancak bu toplantı gayri resmi olacak bunun da amacı şudur taraflar gelsinler ve orada görelim, iki tarafın da ortak bir vizyonda buluşup atılacak bir adım var mı yok mu, BM bunu tespit etmeye çalışacaktır.

Hocam, iki devletlilik "söylemi" üzerinde çok durdunuz, bunun söylem olduğunu tekrarladınız, çünkü böyle bir modelin gerçekleşmesi durumunda icraatın çok sancılı bir süreç geçireceği görünüyor. Peki beklenen görüşmelerde Türk tarafların iki devletli çözüm önerisi konjonktürde rasyonel bir davranış mıdır?

Müzakere zeminini kim belirler? İki uyuşmaz taraf belirler. Bazen yanlışlığı düşüp BM parametreleri gibi söylemler oluyor ama böyle bir şey yoktu ve parametreler, iki tarafın parametreleridir. BM de gözetim altında tutarak bu parametrelere göre müzakereleri fasilete eder. Bu parametreler, 1977 Makarios-Denktaş ve 1979 Denktaş-Kiprianu Doruk Antlaşmalarına dayanmaktadır. Orada karar verildi ki Kıbrıs'taki çözüm, bir federal devletin kurulmasıyla ve bu devletin anayasal olarak iki toplumlu ve bölgesel olarak iki bölgeyi olacağı şeklinde kararlaştırıldı. Bundan sonraki tüm müzakerelerin de bu parametre çerçevesinde gerçekleşeceği kabul edilmiştir. Eğer taraflardan bir tanesi bu parametrelerden memnun değilse ve bunları değiştirmek ister; bunu deneyebilir ancak bunun kabul edilmesi için ikna edilmesi gereken taraf, diğer taraftır yani Kıbrıs Rum tarafıdır. Kıbrıs Rum tarafı iki devletliliği kabul eder mi diye sorsanız, uzun yıllardır Rum siyasetini yakından izleyen ve 10 yıldır iki toplumda da kamuoyu araştırması yapan biri olarak bunun imkânsız olduğunu düşünüyorum. Ne Kıbrıs Rum toplumunda ne de Kıbrıs Rum siyasi parti ve elitlerinde bunu savunmayı bırakın, tartışmaya dahi açacak bir kesimin olduğunu düşünmüyorum. Diğer taraftan yapılan kamuoyu araştırmalarında da şu gerçek gözümüze çarpıyor; Kıbrıs'ta alternatif çözüm modellerini iki tarafta da kamuoyunda test etmiş birisi olarak, karşımıza hep şu çıkıyor: Kıbrıs Rum-

larının birinci tercihi üniter devlet, ikinci tercihi iki bölgeyi-iki toplumlu federasyon. Kıbrıs Türklerinin birinci tercihi ise iki devlet, ikinci tercihi iki bölgeyi-iki toplumlu federasyon. Diğer alternatifler de var, konfederasyon, statükonun devamı veya Kuzey'in Türkiye'ye ilhakı gibi tüm bunları da test ettik ve hep şu çıktı: eğer siz iki tarafın çoğunluğunun bir referandumdan çıkabilecek bir sonucu istiyorsanız, beğenelim ya da beğenmeyelim iki bölgeyi-iki toplumlu federasyon dışında başka bir seçenek yoktur. Üniter devlet veya iki devlet ise ya bir tarafça ya da iki tarafça reddediliyor. Kıbrıs'ta çözüm metnini iki lider bulacaktır ama bu metin daha sonra iki tarafın eş zamanlı referandumuna tabii tutulacaktır prensibini de göz önünde bulundurduğumuz zaman iki taraftan da geçebilecek yegâne alternatif, kamuoyu araştırmaları sonuçlarına göre federasyondur. O yüzden ben iki devletlilikte ısrar edilmesinin Rum tarafını ikna edeceğini düşünmüyorum. Böyle gidilirse de bu müzakerelerden sonuç çıkacağını düşünmüyorum.

Siz Doruk antlaşmalarında federasyon modeli üzerinde hemfikir olduğunuzu söylediniz. 1974 sonrası düzenlenen BM kararlarında iki devletliliğe engel olan maddeler var mı?

Tabii var. 15 Kasım 1983 KKTC'nin ilanının hemen ardından sanırım 18 Kasım veya o civarlarda BMGK'nun aldığı 541 numaralı bir karar vardır. Çok açık bir şekilde o kararda, 1960

kuruluş antlaşmasına, Garanti Antlaşması'na atıflar yapılarak KKTC'nin ilanının, bu uluslararası antlaşmalara aykırı olduğu söyleniyor ve tüm BM üye ülkelere Kuzey'de kurulan devleti tanımamak ve 1960'ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğü ve egemenliğine saygı duymak üzere çağrı yapıyor. O karar orada durduğu müddetçe KKTC'nin hatırı sayılır devletler tarafından tanınmasının mümkün olmadığı çok nettir. Bunun değişip değişmeyeceğini konjonktür gösterir ama KKTC'nin tanınması, biraz dolambaçlı gelebilir ama federasyondan geçer diye düşünüyorum. Yani siz masaya oturup belli prensipler üzerinde, yani siyasi eşitlik, dönüşümlü başkanlık vs. sıkı durup bir federal çözümü zorlayacaksınız ve o çözümü kabul etmeyen tarafın Rum tarafı olduğunu kanıtlamanızın lazım ve dünyaya bunu kabul ettirmeniz lazım ki artık uluslararası toplum da desin, Kıbrıslı Rumlar bunu istemiyor. O zaman Kosova'ya benzer bir formül veya başka bir formül ile yapılabilir ama bu bir günde olacak bir şey değil. Türk tarafı iki devletli çözümde ısrar ederse, ben korkarım ki, Türk tarafı uluslararası kamuoyunda da desteğini kaybeder ve yalnızlaşır. Aslında Rum tarafının istediği de budur. Çünkü yine kamuoyu araştırmalarına baktığınız zaman Kıbrıslı Türklerle göre Kıbrıslı Rumlar federasyona daha soğuk bakmaktadır. Şimdi federasyonu kabullenmede bile zorlanan bir tarafın, iki devleti; yani onların deyimi ile "Kıbrıs'taki statükoyu" ve yine onların deyimiyle "Toprakları-

mızın üçte biri Türk işgali altındadır." bakış açısı, bir yerde "işgal"i kabul etmemizi istediğimiz anlamına gelecektir ki bu yakın gelecekte imkansızdır. *Kıbrıs Sorunu ve Doğu Akdeniz birbirlerinin çözümsüzlüğünü besleyen kısır bir döngü haline geldi. Türkiye'nin doğal kaynaklardan ziyade bu meseleyi "egemenlik" olarak ele aldığını görüyoruz. Gerçek anlamda en uzun kıyı şeridine sahip bir ülkenin Seville haritasıyla birlikte gösterilen deniz alanları çok kısıtlı; diğer yandan dar bir deniz alanında çıkarların ve sahaların çakışması çok rastlanan bir durum. Bu anlamda Kıbrıs özelinde herhangi bir enerji ihracı söz konusu olduğunda, iki toplumun işbirliğine dayalı bir paylaşımı olasılıklı mıdır? Rum yönetiminin bu konudaki duruşu nasıldır?*

Çok güzel bir soru yine. Rum tarafı maalesef bu konuda çok maksimalist ve egemenliğe dayalı bir rota izledi. Şunu tabii teslim etmek zorunda kaldılar ki; bir çözüm olduğu zaman bu kaynaklarda Kıbrıs Türk toplumunun da hakkı vardır. Türk tarafı da 1960 antlaşmasındaki kurucu rolü ile bu kaynaklarda hakkının olduğunu savunuyor ve fakat bu kaynakların ne şekilde kullanılacağı ne şekilde lisansların dağıtılacağı ile ilgili süreçlere de Türk tarafının katılması gerektiği ifade edilmiştir. Yani Türk tarafının en başından yapılacak bir işbirliği ile pozisyon almasına Rum tarafı, doğal kaynakların Kıbrıs müzakerelerinin bir parçası olmadığını, bunun bir egemenlik hakkı olduğunu, şu anda da tanınmış devlet ve tanınmış hükümet olarak da bu bizim egemen-

lik alanımızdır, bu konuları kimseyle müzakere etmeyiz şeklinde karşı çıkmıştır. Bu da bir yere götürmüyor bizi tabii. Rum tarafı 5'li konferanstan sonra bu konuda bir esneklik gösterir mi veya bir işbirliği mekanizması kabul edebilir mi bilemiyorum ama ben konuya pek o şekilde bakmıyorum. Kıbrıs meselesinin izole edilerek bu konuyu çözme formülünün çok gerçekçi olduğunu düşünmüyorum.

Tam tersine aslında Kıbrıs meselesinin çözümünün, tam da bu konuda çok önemli olduğunu ve aslında Kıbrıs meselesi çözülebilse, bunun Doğu Akdeniz'deki daha büyük sıkıntıların da aşılabilmesinde tetikleyici olabileceğini ve burada bir anahtar rol oynadığı düşüncesindeyim.

**Röportaj: İlkey TÜRKEŞ |
EUROPolitika Dergisi Yazarı**